

també *fonte* (RLus. xvi, 259), «grande tegela» i «tabuleiro em qu vão os assados á mesa» en el portuguès general segons el Figueiredo, «infusa cãntara» en el Minho, «atuell d'aram en forma de plata, per fer peix al forn, rostir o fer carn o verdura a la brasa» a Menorca (Griera, *l. c.*); i a Xile és un «instrumento de madera, de una pieza, de poco fondo y de forma ovalada, que se usa para limpiar el trigo de las malas semillas, con cierto movimiento que se hace con ambas manos» (Román, *Dicc. de Chileñismos*): és a dir, cosa ben semblant a la *batea de l'aureana*, en la finalitat, el mateix que en el moviment, que aquesta i aquells operaris han d'imprimir a l'eina, per tal d'anar separant les palletes d'or dels grans de sorra, i de l'escòria o pallús que els dissimula.

Cuitem a reconèixer que aquesta etimologia és dubtosa a causa sobretot de la data tardana en què *palangana* es presenta en la tradició lexicogràfica. Als ulls d'alguns (no pas a mi) podrà semblar temerària si volen aclarir-los al conjunt del nostre quadre lexical i lexicològic: on han imperat tirànicament les coses d'interès literari, on l'escorcoll dels textos antics utilitaris, dels nostres països, està immensament més endarrerit que a França, Anglaterra i en general Europa; on s'ha cremat i destruït tantes relíquies del passat i d'altres jeuen emmagatzemades en poder d'ignorants especuladors estrangers; on hi ha hagut tanta desorientació universitària i investigadora.

Tant se val: fóra imprudent deixar de dubtar. Exhortem els col·legues venidors que cerquin més dades antigues, i si convé ens contradiguin (ningú no ho ha fet, publicant-ho, des del meu article de 1950-55). I no ens acotentem observant que, tanmateix, el concurrent castellà de *palangana*, o sigui *jofaina*, és tan absent com aquell dels diccionaris antics (C. de las Casas, Percivale, Oudin, Covarrubias, Franciosini...), i no se'n coneixen encara testimonis anteriors als que hem trobat del nostre; i que el cat. *safa*, cast. *zafa*, apareixen encara més tard, i al capdavant és palès que tots dos han d'haver viscut en sòl ibèric des dels temps musulmics medievals.

DERIV.: *Palanganer* [1932, -caner, BDC xx, 216].

¹ «Grand plat creux», de *maza* «pâtée de farine». —

² La variant amb *-c-* dins la nostra llengua resta, doncs, limitada al val. i a Eivissa; Griera hi afegiria Manresa i CpTarr.; i *AlcM* valencià, de Benilloba i Calp. — ³ A separar-ne, en canvi, Salazar *palanganos* «especie de cardo» (= *Ansó garrapelos*, Roncal *apegallizos*), segons Alvar (*ArchFilArag.* VIII, 22) és clar que perquè s'hi enganxen els pèls de les ovelles; evidentment és el panical (< *espina-card* ESPINA). Res a veure amb el nostre mot. — ⁴ N'hauríem de separar-ne, en canvi la frase «chula» *amollar as palanganas* o *dar ás palanganas* per a 'fugir', que Gonçalves Viana dona com a homònim, pròpiament *pelangana* «pele mole e pendente», derivat de *pele* 'pell', cf. *pellingo* = port. *pelanha*, derivats de PEL·LIS. — ⁵ *Palancana* figura en Quintana, c. 1830, madrileny però sadoll d'exilis, presons i curses hispàniques, amb referència a una bacina de plata per a

almoines; en el bascongat Terreros; és forma coneguda per Lleó i totes dues formes en el P. Basc; veg. detalls en la nota 10 del DECH. — ⁶ Cf. Kleinhans, Bertoldi (*Silloge Ascoli*, 509) etc. — ⁷ Com a lícita conjectura podríem fins i tot suposar que el *palacrana* o *palacurna* de Plini es degui a un petit malentès i que en realitat s'apliqués a l'obi de les palletes d'or més aviat que a les palletes mateixes. La repercussió de líquida en el modern menorquí *palangrana* podria evocar la idea que la *r* de *palacrana* hagués estat una fallida anticipació, en segles antics, d'un fenomen semblant, i les tenebroses intuïcions a què estem reduïts en ibèric no descartarien pas un eventual trasllat de la *r* a fi de síl·laba (cf. *Tírvia* TRIVIA, *brecalperca* etc.). Alguna dada es pot espigolar encara sobre aquells termes metallífers en Whatmough (*Dial. of Anc. Gaul.*, 94, 99), que ell considera alhora aquitànics (?).

Palangó, corrupció de mal lexicògraf per *parangó* *Palangra* mall. mal escrit per *pelangra*, despectiu de *pela* 'escorça', jugant amb el mot *palangre* *Palangrana*, V. *palangana*

PALANGRE, 'ormeig de pesca consistent en una corda que es manté fondejada, i de la qual pengen un seguit de cordetes armades d'un ham', provinent del grec *πολύαγκιστρον* id. (compost de *πολύς* 'molt(s)' i *ἀγκιστρον* 'ham'), rebut per conducte del mot *palàngrisi*, *palàncastro* etc., dels dialectes italians del Sud, que muden en *a la o* abans de l'accent. □ 1.^a doc.: doc. de 1300.

En un doc. d'aquest any, datat a Cotlliure, «barca qui vaja a pescar ab *palangre* a les reğades ---»; ³⁵ *l'InvLC* en cita encara d'altres de semblants en els anys 1370 i 1440; a Bna.: «que tot axavaguer --- e vanedora hajan a vendre, del peix que hauran, a tot *palangre*, per obs d'esch, al pes e al for qui ordonat hi és, sots ban de 5 sols.» en els bans de 1349-56 de l'Arx. Munic., 93; més tard: «dos bolentins --- e un *palangre* de pescar», doc. de 1416 (ed. Moliné del *Consolat*, p. 355); a Tortosa: «si vésseu los ingenis los aparells que los pescadors de assi tenen per a pendre lo peix --- tirs sabogals per al riu, tonaires, *palangres* per a reig, *palangres* per a anguiles, boleches, arsinals, ralls ---», Crist. Despuig, *Colloquis de la Ci. de Tortosa*, a. 1555.

Palangre s'ha tornat un mot internacional: també port., cast. [1793], oc. i fr. *palangre*, al. *palanger*, però en cap idioma d'Occident no n'hi ha tan antiga ni tanta documentació com en català, i totes aqueixes llengües l'han rebut d'Itàlia o de Catalunya, més o menys directament. En les nostres costes en tinc dades directes d'oïda, de pertot: Bna., StPol [1915 ---], Costa Brava, L'Escala [1937], Cap de Creus [1958, 1964], Ross. (fins i tot, Tec amunt, «les anguiles les pescaven amb *palàngre* o amb ham i cuc», Ceret, 1959), P. Val., totes les Illes etc. La descripció del *Dfa.* correspon bé a l'objecte que he vist dotzenes de vegades en aqueixos llocs (més detalls BDC xiv, 44; Griera, *W. u. S.*